

ДЕМОНИ ХВОРОБ У ТРАДИЦІЙНОМУ СВІТОГЛЯДІ ГУЦУЛІВ ЕТНОІСТОРИЧНОГО ЗАКАРПАТТЯ (ЗА ПОЛЬОВИМИ МАТЕРІАЛАМИ)

Король Василь Васильович

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу фондів,
Закарпатський музей народної архітектури та побуту, м. Ужгород
E-mail: anshamash@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-0471-2115>

В статті окреслено коло персонажів народної демонології гуцулів етноісторичного Закарпаття демонів хвороби (чума, холера, тетюха та ін.). На основі значної кількості польових, архівних та літературних джерел здійснено історико-етнографічну реконструкцію традиційних демонологічних уявлень про демонів хвороби серед гуцулів етноісторичного Закарпаття. Простежено генезу цілого ряду демонологічних образів, виявлено локальні особливості демонів та демонологічних мотивів. Розкрито традиційні уявлення і простежено повір'я гуцулів про характерні постаті, їх головні ознаки, функції та властивості, розглянуто способи захисту та обереги від їх шкідливих дій. З'ясовано, що більшість із таких вірувань сягають своєї давнини і є залишками архаїчного світогляду гуцулів із сукупністю різних за значенням і походженням явищ давньої та сучасної традиції та значним впливом церковних канонів. Розглянуто генезу досліджуваних демонічних персонажів, їх антропоморфні та зооморфні іпостасі, різноманітні прояви та надприродні здібності. Досліджено широке коло апотропейних ритуалів та обрядів, спрямованих на захист від шкідливих дій демонічних персонажів (магічні практики з використанням рослин-оберегів, процес дотримання ритуальних заборон, використання замовлянь-оберегів, ритуал оборювання), календарі обряди поминальних та охоронних мотивів. Для знешкодження демонів хвороби застосовували піст, молитву як оберег, звернення за «магічною допомогою» до священиків, використання освяченої води, маку з апотропейною метою тощо. Разом з реконструкцією давніх демонологічних вірувань гуцулів етноісторичного Закарпаття досліджено сучасний стан збереження та побутування традиційних демонологічних уявлень та пов'язаних з ними обрядових дій.

Ключові слова: Закарпаття, демонологія, гуцули, світогляд, магія, вірування, демони хвороби, чума, холера, оберег.

Постановка проблеми. Сучасні демонологічні вірування українців Карпат в умовах глобалізації, у силу соціально-економічних умов і культурних змін останніх десятиліть, проходять ряд трансформаційних процесів, зникає або відходить на другий план низка демонологічних образів, які були характерними для світоглядних вірувань гуцулів ще на початку ХХ ст. Так порівняння сучасних польових етнографічних матеріалів із записами початку ХХ ст. засвідчує значне звуження персонажного складу, спрощення характерних рис демонічних постатей, скорочення апотропейної практики тощо. З огляду на це актуальним є невідкладне і як найбільш повне наукове та всебічне вивчення цієї ділянки народної культури.

Хвороба зазвичай сприймається носіями традиції та, зрештою, й дослідниками цього явища як певний демонічний персонаж [Агапкина, Усачева, 1995, с. 225; Потушняк, 1940, с. 4; Сумцов, 1889, с. 300]. Саме тому як, власне, і будь-якому демону, їй приписувався своєрідний комплекс з переліком характерних особливостей. *Географічні межі дослідження* охоплюють Закарпатську Гуцульщину, і не обмежуються лише Рахівським районом (окрім сіл Біла Церква, Добрик, Плаюц, та Середнє Водяне, де проживають румуни) Закарпатської області, а розширюємо її на південному сході області за рахунок українських сіл Марамурешського повіту Румунії. *Хронологічні рамки дослідження*, розгля-

дається комплекс уявлень та вірувань, що збереглися у народних світоглядно-міфологічних уявленнях кінця ХІХ – початку ХХІ ст. періоду, коли риси традиційної культури знаходили своє відображення у фольклорно-етнографічних матеріалах. *Об'єктом дослідження* є традиційна народна демонологія, що збереглася у народних світоглядно-міфологічних уявленнях гуцулів етноісторичного Закарпаття. *Предметом дослідження* є традиційні народні вірування, обряди, магічні дії пов'язані із демонами хвороб.

Історіографія дослідження. Даної теми у своїх працях торкалися ряд дослідників, одним з перших на початку ХХ ст. був В. Гнатюк [Гнатюк, 1912, с. 41], який розглянув способи заподіяння лиха холерою за допомогою спеціальних позначок які вона наносила на будинках своїх жертв. На початку 40-х рр. ХХ ст. Ф. М. Потушняк [Потушняк, 1940, с. 4] досліджував основні функції та ознаки демонів хвороб у народних віруваннях долинян Закарпаття. В радянський час вивчення традиційних світоглядних вірувань, народної магії стають небажаними, навіть табуйованими, тому робота в даному напрямі майже не проводилася.

Із здобуттям Україною незалежності цього питання торкалися лише побіжно. Розглядали народні вірування пов'язані із демонами хвороб в розрізі лікувальних практик та демонологічних вірувань українців Н. Серебряннікова [Серебрян-

нікова, 2004, с. 11], Ю. Буйських [Буйських, 2018, с. 120, 202], М. Чучко [Чучко, 2009, с. 101–112], М. Зан [Зан, 2019, с. 266, 268]. Серед українців східної Словаччини дослідженням даної тематики займалася Н. Вархол [Вархол, 2017, с. 80–97]. Окремі аспекти даної проблематики були схарактеризовані у ряді наших статей, що вийшли друком у 2017 – 2018 рр. [Король, 2017; Король, 2018e, с. 112; Король, 2018c, с. 325; Король, 2018b, с. 866; Король, 2018d, с. 73]. Разом з тим слід зазначити, що комплексні, узагальнюючі дослідження з даної проблематики в українські історіографії відсутні.

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб базуючись на польових етнографічних матеріалах зібраних нами серед гуцулів етноісторичного Закарпаття, охарактеризувати їх традиційні вірування пов'язані із демонами хвороб.

Виклад основного матеріалу. Архівні, польові етнографічні матеріали, наявна література з досліджуваної проблематики дають нам підстави характеризувати демони хвороб за такими параметрами та класифікаційними ознаками як демоніми та генеза, характерні ознаки та зовнішній вигляд, головні функції, способи захисту та обереги.

Демоніми та генеза. У традиційних світоглядних уявленнях гуцулів етноісторичного Закарпаття недуг означували як загальними поняттями, як-от *бола*, *болячка*, *бетіг*, *хвороба*, *чиньба*, так і конкретними назвами – за іменами демонів: *чума* (села Білин, Верхне Водяне, Водиця, Ділове, Коштіль (Coştui)), *холера* (с. Білин), *холера* (с. Верхне Водяне), *холера* (с.мт Ясіня), *нічниці* (села Богдан, Розтоки, Луги, Видричка) [ФКЗ 6, арк. 42, 48, 49, 89; Король, 2018e, с. 112; ФКЗ 2, арк. 36; ФКЗ 5, арк. 45; ФКЗ 3, арк. 95; ФКЗ 1, арк. 23; Король, 2018a, с. 185]; а також за симптомами: *тетюха* (с. Верхне Водяне), *титюха* (с. Верхня Рівна (RonadeSus)), *трясучка*, *умітка*, *рожа* (с. Розтоки), *ружа* (села Стебний, Хмелів, Видричка, с.мт Ясіня), *жйих* (с. Розтоки) *несплячка*, *колька* (с. Кваси) [ФКЗ 3, арк. 95; Король, 2018a, с. 185; Тиводар, 2011, с. 394; Король, 2018c, с. 325; Король, 2018e, с. 111; Ковбанюк, 2009, с. 176; Король, 2018b, с. 866].

Деякі назви були зменшувально-пестливі або шанобливо-величальні: *бешичка*, *ружечка*, *больїчка-панночка* (с. Стебний) [Король, 2018e, с. 111–112], *потинка* (с. Водиця) [Король, 2018d, с. 73], *гостець* (села Верхне Водяне, Ділове) [ФКЗ 3, арк. 7, 95, 125], їх головна мета – задобрити хворобу, щоб вона пішла і залишила хворого в спокої.

Невід'ємною частиною назви демона хвороби є епітети – тобто додаткові характеристики, які, зрозуміло, не є носіями імен як таких, але разом з тим вони відіграють важливу роль в знешкодженні хвороби, оскільки назва вважалася частиною самої демонічної сутності. Саме тому, коли звертались до демона хвороби, який заволодів людиною, намагались назвати її, тому що через ім'я можна було вплинути на його носія. Епітети можуть характеризувати хворобу за місцем походження (плотова, водяна, межова, гробова) [Король, 2017, с. 1246], за певними зовнішніми ознаками (біла, червона) [Король, 2018e, с. 111], за функціями або

типовими діями (болюча, колюча) [Король, 2018c, с. 323]. Деякі назви можуть відображати генезу або місце персонажа в системі собі подібних.

Джерелом та поширювачами таких штучно спровокованих хвороб вважали чаклунів, босоркань, упирів, людей з так званим «недобрим оком», які, аби нашкодити людям, насилали неміч, що могла призвести навіть до смерті. Яскравим свідченням є, до прикладу, замовляння від *мору* та *гостцю* (ревматизму), що датується початком XVIII ст., яке походить з ареалу, що є предметом нашого дослідження: «Душе святий, що есстворил небо і землю, буди мні на помочи, дай мні в добрий час почати. Становляю мор огненний, водяний і желізний от землі аж до небес, от відій, от вітерниць, от насланцов, от всего морового повітря, от відій живих, от відій умерлих, от відійвишних і нижних, і от тих, што суть в роду; от відійхотарних і задевяхотарних, от лукавцов, от насланиц. Отсилаювіді і відята, впири і вприята, і всякий дюг і дюговицу, содомское і гоморское повітря, моровое і сходне, і западное, і сіверное, і полуденное, отсилаю от всего і от себе...» [Петров, 1906, с. 57] або ж: «Сперечений гострецъ і рушений от нечистого духа і от нечистойвіді, лукавой лукавиці, упирі, упириці і дюг, дюговиці...» [Петров, 1906, с. 54–55]. З діяльністю різних демонічних персонажів пов'язували також походження потину та психічних недугів: «Дивять раз по дивять, а я тебе стрічу пристрічу. Потинко з лихим духом, з лихим часом, потинка з уперкинами із повітрулями, потинкапудвіяна, хащова, польова, вітрова, потинка з лихим часом, з лихим духом, з ничистим вітром навіяна...» [Король, 2018d, с. 73], чи «Три девятійпотоков, ішли с них три девятій дітей лукавцов, три девятійвпирюв, три девятійсівцюв, три девятійторгавиць, і стрікавцюв. Я вас заклинаю Богом живим і Святим Духом і всіми святими небесними силами, не можете ви приступити к рабу Божію...» [Петров, 1906, с. 56]. Слід зауважити, що однією з основних функцій більшості «ходячих» покійників була здатність насилати різні недуги. Практично будь-який контакт із представниками потойбічного світу загрожував людині хворобою або й узагалі – смертю.

Характерні ознаки та зовнішній вигляд. Демони хвороб, як і будь-який міфологічний персонаж, володіють певним набором характерних ознак. Разом з тим слід зауважити, що не всі хвороби персоналіфікуються із закріпленням певного образу. Так, виразний зовнішній вигляд має незначна частина хвороб (*холера*, *дюг*, *червінка* і т.п.), інші наділені меншою кількістю ознак.

Гуцули етноісторичного Закарпаття демонів хвороб уявляли собі по-різному. Так, епідемічні хвороби (*чума*, *холера*, *трясучка*) в народних віруваннях побутували переважно в антропоморфному вигляді, що цікаво, вони були майже виключно жіночої статі: «*Чоловіка дідо мав воли, та пішов дідо в ліс, і йшла дівчина, та й каже: «Берете мене на віз». Та дідо каже: «Сідай, але не впадь». Та прийшла до баби з дідом, а дідо каже: «Дай юй вечеряти». Як повечеряла – і припросилася спати, а*

заранні встала. А ще що м забула, коли йшли з ліса та йшли за нев пси, та хотіли її вкусити, та дідо їх одогнав. А то була чума, та й каже: «Та за то, що сте мене накормили, то ту не буде біди», а от у Солотвині повмирали люди. А ще просилися її, куди йде, а та каже: «Будете знати завтра-позавтрь, куди іду». То був такий дух чудний» (с. Коштіль (Coştui)) [ФКЗ 5, арк. 45]; «Колера – то як худа жінка» (с. Верхне Водяне) [ФКЗ 3, арк. 95]. До речі, розмовляти могла як жіночим, так і чоловічим голосом: «Чули і жіночий, так і мужчинський голос. Вона (чума – автор) до многих приходила» (с. Ділове) [ФКЗ 1, арк. 23].

Поширеним на теренах етноісторичного Закарпаття було уявлення, що дух хвороби не чіплятиметься до людей, які ставляться до нього ласкаво, які його нагодують. З цієї ж причини декотрі хвороби називали пестливими іменами [Вархол, 2017, с. 90]. Подібний сюжет, в основі якого закладено християнські чесноти, як-от – співчуття, допомога ближньому, що служили своєрідними оберегами від шкідливих дій демонів, зафіксував на Закарпатті також Ф. Потушняк: «Вона всюди проситься переночувати. Хто її пожаліє і прийме на ніч, змастить рани маслом і сметаною, того хвороба обійде. Якщо її виганяють, то всі в хаті набираються хвороби і раптово падають на землю. Тоді «умітка» дико регоче і зникає» [Потушняк, 1940, с. 4]. Гуцули Буковини здебільшого холеру також уявляли в антропоморфному образі, в особі старої жінки, яка ходить по землі і «потинає» людей [Bevolkerungsder Bukovina..., 2000, с. 107].

Антропоморфним виглядом на Закарпатті наділяли також тиф, малярію, умітку, як зазначає М. П. Тиводар: «Тиф («червінка») в народній уяві – висока, суха, тонка жінка в червоній хустці. Вона ходить верхом трав, а ті не згинаються під її вагою, бо вона дуже легка. Малярія («трясучка») в народних переказах описується як біла, прозора жінка з дуже довгими руками. Умітка – демонічна істота, яка сидить на дорозі, прикинувшись старою і немічною бабою, проситься на воза, щоб її підвезли в село чи показали їй дорогу до нього» [Тиводар, 2011, с. 394].

Інкони холера могла мати зооморфний вигляд: «Вона (холера – автор) може прикинутись гарною собачкою, щоб хтось її підібрав і заніс у село» [Тиводар, 2011, с. 394]. Уявлення про холеру у вигляді червоного пса, кішки, гуски, козеняти побутовали і серед українців Словаччини [Вархол, 2017, с. 88, 91].

Подекуди на Закарпатті демонів хвороб описували в невизначеному вигляді: «Холера, перетворившись у химерну істоту, ходила від хати до хати» [Фрідманський, 1998, с. 54–55]; «Демони хвороб в народній уяві були безтілесними істотами – «тетюхами» [Тиводар, 2011, с. 393].

Могли, як і ряд інших демонічних істот, залишатися невидимими: «Пів дня «умітка» ходить видимою, а пів дня – невидимою» [Потушняк, 1940, с. 4]. Відомий дослідник світоглядних вірувань українців Закарпаття Ф. Потушняк виділяє такі основні ознаки холери (умітки): «Умітка має три головні ознаки: викликає страшні болі, судоми в тілі

та вражаючу кількість померлих» [Потушняк, 1940, с. 4]. Також однією з характерних ознак того, що на людину нападає демон хвороб «тетюха», є остуда: «Тетюхи б'ють – від холоду дрижить людина, гусячою шкіра стає» (с. Верхне Водяне) [ФКЗ 3, арк. 95].

Головні функції. До ключових функцій демонів хвороб слід віднести наслання різного роду недугів, болячок і, як наслідок, смерть, яку вони доволі часто спричиняють. Чимало традиційних переказів гуцули етноісторичного Закарпаття пов'язують з недугами, що провокують такі пошесті, як холера та чума, через які в минулому вмирали цілі села: «Казали, що у нас туй був окремих цвинтар. Не буду брехати, десь 200 чи 300 років тому то було. Що було вимерло село від чуми» (с. Ділове) [ФКЗ 1, арк. 139]. Звертає на це увагу і Ф. Потушняк: «Умітка (холера) подорожує світом. Зайде в якусь країну і почне свою роботу. Але самовільно їй заборонено переступати межу між селами. Лише якщо хтось її перенесе через межу села, вона може потрапити до нього. Але коли люди дізнаються, що в сусідньому селі «умітка», то не хочуть розмовляти з подорожніми ні на дорозі, ні за селом. Вночі вона бродить селом і завиває, наслідуючи похоронні співи. Страх опановує селом. Матері закутують дітей, зачиняють на замки двері, гасять світло та закривають вікна веретами» [Потушняк, 1940, с. 4].

У ряді випадків, згідно з переказами респондентів, до функцій чуми входив контроль за тим, щоб вхідні двері будинку, переважно у вечірній час, були замкненими: «Давно колись жила моя мама з татом, то не було так дуже давно, та ходила якась чума, та ходила коло хати. Де були двері розімкнені, та там сяде і буде воювати. Її брали і виганяли, а вона не хотіла йти. Але якщо її вже вигнали, то вона бігла і кричала: «У замку двері!», щоб люди на ніч двері закривали» (с. Ділове) [ФКЗ 1, арк. 23]. Подібні дії приписують також іншим демонічним персонажам, які побутовали серед гуцулів етноісторичного Закарпаття. Серед них «лісна», яка, наближаючись до людського обійстя, вигукує: «В замку двирі, в замку» (с. Кричунів (Crăciunești)) [ФКЗ 5, арк. 31], або «нучник»: «Ваша днина – моя нуч» (с. Кричунів (Crăciunești)) [ФКЗ 5, арк. 31], «лісний»: «Як сонце зайде, двері замикайте» (с. Луг) [ФКЗ 3, арк. 29] чи «каторонца»: «Твоя днина – моя ніч, закрій двері – та й на ніч» (с. Рускова (Ruscova)) [ФКЗ 4, арк. 28].

За даними М. Гнатюка, одним із способів заподіяння лиха холерою є нанесення спеціальних позначок (букв), чорних або червоних, на будинки, після чого в позначених хатах настає мор [Гнатюк, 1912, с. 41]. На Закарпатті за допомогою червоних міток на будинках намагалися перехитрити «червінку» (дизентерію), яка могла заглянути до хати, після чого там обов'язково хтось мав занедужати. Тому з апотропейною метою у вікно клали шматок червоної цегли, аби «червінка» думала, що там вже є хворий [Тиводар, 2011, с. 394].

Способи захисту, обереги. З метою захисту від різного роду нечистих духів, демонів хвороб гуцули етноісторичного Закарпаття напрацювали цілу низку

апотропейних обрядових дій, спрямованих на забезпечення як власного життя, так і господарства. Насамперед вони заготовляли, а відтак й використовували оберегові засоби в певні межові календарні періоди, зокрема на Івана Купала, як-от в с. Верхня Рівна (RonadeSus): *«Бурянизберают усякі на лік, ульхове листя, усякі косиці, мняту, і тотозапрячут у стріху пуг побуй, і коли який хворий, титюхи має (трясучка, зима), ото зварит газдиня, та у туй воді купає го»* [Король, 2018а, с. 185]. Аби відігнати демонів хвороб від оселі та громади, використовували різні захисні засоби (оборювання, вогонь, дим, освячену воду, а також різні апотропейні атрибути, що їх символізували).

Проти епідемічних хвороб, наприклад: чуми, холери, використовували такий засіб, як «створення» сакральних меж шляхом оборювання поселення. Так, жителі буковинського села Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області були глибоко переконані, що їхню громаду ніколи не захопить холера, бо багато років тому, коли загроза її поширення наближалася до меж села, один селянин запряг у плуг двох своїх синів-близнюків і зробив захисну борозну навколо поселення [Чучко, 2009, с. 108]. Схожий сюжет із оборюванням серед великобичківських гуцулів Рахівщини зафіксував і краєзнавець В. Попович: «У Притисянській долині лютувала страшна хвороба – чума, від якої загинуло чимало людей. Чума добралася і до маєтків старого мешканця Бабинця. Хтось порадив феодалу Нікею Бабинцю, щоб запобігти поширенню цієї хвороби слід обороти маєток плугом, аби охоронити своїх людей. Спочатку запрягли у плуг великі бички й оборали маєток, що знаходився на лівобережжі річки Шопурки. А на правобережжі зробили борозну малими бичками, – і хвороба відступила, а від цього пішли назви Великий і Малий Бичків» [Попович, 2002, с. 3].

Обряд ритуального оборювання застосовували і стародавні греки, германці, кельти, римляни. Так, за легендою, Ромул при заснуванні Риму провів плугом борозну на місці майбутніх міських стін [Плутарх, 1961, с. 32]. Цей обряд оборювання замкнутою борозною довкола поселень, рідше – окремої садиби або поля, з профілактичною метою або для припинення різних епідемій, вигнання хвороби за межі обораного простору, є широко відомим серед слов'ян. У східних та західних слов'ян у плуг упрягали, зазвичай, людей, а у південних – тяглову худобу [Левкиевская, 2009, с. 549]. Для карпатської традиції, як і загалом для південнослов'янської, є характерним проведення обряду оборювання братами-близнюками, які управляють волами-близнюками [Стойнев, 1994, с. 138; Левкиевская, 2004, с. 548–550].

На території, що є об'єктом нашого дослідження, побутує спосіб, як позбутися чуми, втопивши її: *«Та ходила вулицею, та мужчини кажуть, ошони ся зберуть та удженуть її (чуму – автор). Жони нікуди не могли йти вечером, бо вна ходила. Та зобралися, ош коли вна йшла, та усковчив мій неньо із другими мужчинами, та долів, та там є в нас бердо, Соломан ми називаєме, де вода 12 метерів біля нього. А вона*

там була, вони не віділи, лиш чули звук конів, цокало. А внатуда пішла, та в воду, а люди ся перехрестили та вповіли: «Навіки Амін»». Тай від так більше чума не приходила» (с. Ділове) [ФКЗ 1, арк. 23]. Подібний обряд знищення чуми зафіксував на Покутті і відомий польський етнограф XIX ст. Оскар Кольберг: *«Чоловік, якого чума здиває, мусить брати її на плечі і носити, куди вона скаже. Де чума махне хусткою, там усе паде неживе, без духа. Один чоловік, що ніс її на плечах, хотів її втопити, і скочив із нею в річку Прут»* [Kolberg, 1888, s. 93].

Мотив відсилання різних хвороб за моря, ріки, які творять своєрідну межу, доволі часто зустрічається і в лікувальних замовляннях: *«Ти іди на море пісок пересипати, бити за морем вечерь»; «На синє море пісок пересипай, цурбитископійбити, за морем вечерьбити»; «Є вас 77, я вас вікликаю, на синє море послаю, тамтиотиць, там тимати, тамтибудешпісокпересипати»* (с. Стебний) [Король, 2018е, с. 110–114]; *«Йди в чорне море, в піскуся лиши, там гуляй, кричи, пищи»* (с. Видричка) [Король, 2018с, с. 323].

Від чуми, холери оберігалися і молитвами та замовляннями. Так, буковинські гуцули із с. Плоска Путильського району Чернівецької області, стоячи перед воротами з непокритою головою, увечері перед сном, виголошували таку примовку:

«Коло нашого двора каменна гора,
Тесове кілля, огненна ріка!
До нашого дому не приступлять
Ні чума, ні чуменята,
Ні скаса, ні скусенята,
Ні потрупочки, ні потрупниці,
Ні відьми з відміняти,
Ні упирі з упирати:
Ніяке зло не приступить до нашого дому.
Сидить Хархайло Михайло
На залізних воротах
В золото-червоних чоботах
І золотим мечем мечет;
Лихе стинає, добре до нас припускає, тьфу!
Лихе стинає, добре до нас припускає, тьфу!
Лихе стинає і в огненну ріку мечет;
Осове їм колье в серце, тьфу, тьфу, тьфу!»

А при виголошенні слів «Сидить Хархайло Михайло на залізних воротах» виконавець примовки мав покласти під поріг шматок заліза, найкраще для цього підходив уламок підкови [Козарищук, 1896, с. 1].

Захисні властивості підкови зумовлені апотропейною семантикою заліза та способом виготовлення: коваль виковував підкову, бив по ній молотом. Разом з тим розміщення підкови на символічній межі «свого», «домашнього», простору (закладання під поріг, прибивання під поріг або над дверима) трактувалося як охоронна дія, а сама підкова слугувала предметом, на який перекладалася небезпека. Слід зазначити, що підкову народ здавна наділяв апотропейними властивостями проти демонічних істот. Так, південні та східні слов'яни використовували підкову, аби відьми не могли відібрати у корів молоко [Левкиевская, 2009, с. 97]. У деяких випадках болгари разом з іншими предметами

використовували підкову як жертву. Якщо на людину в якому-небудь місці нападала хвороба, то уявному господарю даного локусу, разом з пшеницею та сіллю, залишали підкову [Левкиевская, 2009, с. 98].

Широко використовувався з апотропейною метою мотив обману демонів хвороб. Цікавий варіант акціонального обману холери записав краєзнавець В. Фрідманський у селі Турички Перечинського району Закарпатської області: «Епідемія холери лютувала кілька років, внаслідок чого майже все населення с. Турички вимерло. Та один з мешканців села знайшов спосіб позбутися цієї пощесті: холера ходила від хати до хати, шукаючи щось поїсти. Оскільки майже всі люди повмирали, то ніхто нічого не варив. Тоді згаданий чоловік зварив страву, насипав у маленький горщик з вузьким отвором і поклав біля горщика велику дерев'яну ложку-варіху. Вночі прийшла холера, хотіла поїсти та ніяк не могла дістати їжу. Мучилася-мучила, а тоді вигукнула: «Малий горщик – велика ложка!» і здохла з голоду» [Фрідманський, 1998, с. 54–55].

Вербальні та акціональні форми обману широко використовувались також як дієві методи протидії «живим» покійникам, нечистій силі, смерті [Толстая, 2004, с. 457–460]. Так, в карпатській та південнослов'янській традиції у сім'ях, де помирали новонароджені діти, задля захисту застосовувався ритуальний продаж дитини [ФКЗ 2, арк. 27–28; Толстая, 2004, с. 458]: «*То було десь 150 років тому назад, муй прадід, коли був маленький, мав 1 годик, захворів, а боялися, що умре. А то тогди, в основном, старі баби лікували, та казали, щоби продали дитину так: «Откройте вікно, візьміть дитину на руки, та подайте на руки через вікно та скажіть: «З усім, без хвороби». Віддали – і дитина стала одужувати. То як сталося, та звали його Миколай, коли вродився, а коли продали, то казали, яке в нього ім'я тепер буде друге, тотонеслободно лишити, бо оп'ять захворіє, та назвали його так – Микита»* (с. Верхне Водяне) [ФКЗ 1, арк. 10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, демонічні персонажі, що належать до категорії персонафікованих хвороб,

були, в традиційних віруваннях українців, одними з причин найважчих захворювань, які загрожували людині. Станом на сьогодні оповідки про антропоморфні чи зооморфні прояви демонів хвороб серед гуцулів етноісторичного Закарпаття фіксуються лише спорадично. Разом з тим більшість оповідей про демонів хвороб мають дво-трипоколінну трансмісію. Подібна ситуація спостерігається і в інших місцевостях України. Так, на Одещині, як стверджує Н. Серебряннікова, вірування в антропоморфні чи зооморфні хвороби на сучасному етапі є фрагментарними [Серебряннікова, 2004, с. 11]. Схожі дані з території Полісся наводить також І. Ігнатенко (Колодюк), яка зазначає, що народні перекази про такі хвороби, як холера, тиф, лихоманка, респонденти згадують з великими труднощами [Колодюк, 2006, с. 66]. Як слушно зауважує Ю. Буйських, ця трансформація зумовлена, передусім, соціально-побутовими та природно-екологічними чинниками. Багато хвороб, поширених у другій половині XIX – на початку XX ст., зникли у зв'язку з розвитком офіційної медицини [Буйських, 2018, с. 207]. На сьогодні більшою мірою побутують уявлення про такі хвороби, як «вроки», «потинина», «ружа», «лихий час», що зумовлено трансформаційними процесами, які стирають реальне підґрунтя для побутування вірувань в існування демонічних образів хвороб. Згадки про призабуті персонафіковані образи хвороб на сучасному етапі мають місце переважно в зразках прокльонів та лайок: «*Колера би тя стяла*», «*Тетюхи би тобов били*», «*Колера би тя з'їла*» [ФКЗ 1, арк. 36; ФКЗ 3, арк. 95].

Разом з тим, потребують окремого дослідження ще цілий ряд питань які нами, з об'єктивних причин були розглянуті лише побіжно:

- докладнішого вивчення потребують лікувальні практики за допомогою залякування, погрожування, обманювання демонів хвороб.
- вагомий матеріал, передусім для вивчення демонічності уособлень хвороб, можна почерпнути із гнівливих побажань, народних лайок, прокльонів.

Список використаних джерел

- Bevolkerungsder Bukovina – Населення Буковини, 2000: [переклад з нім. Ф. С. Андрійця, А. Т. Квасецького], Чернівці: Зелена Буковина, 160 с.
- Kolberg, O., 1888. *Pokucie. Obrazetnograficzny, t. III*, Krakow: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellonskiego, 240 s.
- Агапкина, Т. А., Усачева В. В., 1995. Болезнь человека, *Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти томах*; [подобшей ред. Н. И. Толстого], Москва: Международные отношения, т. 1: А–Г, с. 225–227.
- Буйських, Ю., 2018. *Жіночі образи української міфології: колись русалки по землі ходили*, Харків: Кн. клуб сімейного дозвілля, 320 с.
- Вархол, Н., 2017. *Народна демонологія українців Словаччини*, Свидник, 448 с.
- Гнатюк, В., 1912. Знадоби до української демонології, *Етнографічний збірник*, Львів, т. XXXIII, вип. 1, 237 с.
- Зан, М., 2019. Демонологічні персонажі та магичні практики у народних віруваннях жителів села Великі Ком'яти: нотатки з щоденника польових матеріалів студента-історика (січень-лютий 1996 року), *Етника Карпат* [Текст]: наук. щорічник: ст. та матеріали етнографічних експедицій / упоряд.: В. В. Коцан, П. Ю. Леньо, Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, вип. 4, с. 226–270.
- Ковбаснюк, Г. В., 2009. *Квіти розмаїті: Поезія, проза, народні перлини*, Ужгород: ІВА, 200 с.
- Козаришук, В., 1896. Буковинско-руські примовки, *Буковински Вѣдомости*, 21 января (2 февраля), с. 1.
- Колодюк, І., В., 2006. *Народна медицина у традиційній культурі українців Центрального Полісся (остання чверть XX – початок XXI ст.)*, Київ: ВПЦ «Київський університет», 152 с.
- Король, В., 2017. Рукописний збірник замовлянь із села Луг Рахівського району Закарпатської області, *Народознавчі зошити*, № 5 (137), с. 1244–1248.

- Король, В., 2018а. Етнографічні замітки із Закарпатської Гуцульщини в записах Г. Стрипського, *Етника Карпат*: наук. щорічник: ст. та матеріали етнографічних експедицій; [упоряд.: В. В. Коцан, П. Ю. Леньо], вип. 3, Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, с. 182–195.
- Король, В., 2018б. Зошит із замовляннями із селища Ясіня Рахівського району Закарпатської області, *Народознавчі зошити*, № 4 (142), с. 866–870.
- Король, В., 2018с. Лікувальні замовляння із сіл Видричка та Розтоки Рахівського району (за польовими матеріалами), *Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту*, вип. 4. [упоряд.: В. В. Коцан, М. І. Мегела], Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, с. 321–326.
- Король, В., 2018д. Рукописний збірник замовлянь із села Водиця Рахівського району Закарпатської області, *Етника Карпат*; наук. щорічник : ст. та матеріали етнографічних експедицій; [упоряд.: В. В. Коцан, П. Ю. Леньо], вип. 3, Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, с. 72–79.
- Король, В., 2018е. Рукописний збірник замовлянь із с. Стебний Рахівського району Закарпатської області, *Народна творчість та етнологія*, № 2 (372), с. 110–114.
- Левкиевская, Е. Е., 2004. Опахивание, *Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти томах*; [подобшей ред. Н. И. Толстого]. Москва: Международные отношения, т. 3: К (Круг) – П (Перепелка), с. 548–550.
- Левкиевская, Е. Е., 2009. Подкова, *Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти томах* [подобшей ред. Н. И. Толстого]. Москва: Международные отношения, т. 4: П (Переправа через воду) – С (Сито), с. 97–98.
- Петров, А. Л., 1906. Угро-русские заговоры и заклинания начала XVIII в., *Статьи об Угорской Руси*, Санкт-Петербург: «Сенатская типография», 75 с.
- Плутарх, 1961. *Сравнительные жизнеописания*, т. 1, Москва: Издательство Академии наук СССР, 505 с.
- Попович, В., 2002. *Дивосвіт народних звичаїв Великого Бичкова*, Прага, 110 с.
- Потушняк, Ф., 1940. Демони болезней, *Русское слово*, Ужгород, 22, 25, 29 сентября, с. 4.
- Серебрянникова, Н. І., 2004. *Обрядові аспекти народної лікувальної практики слов'янського населення Південно-Західної України*. Автореф. дис. к. іст. наук: спец. 07.00.05 «Етнологія», Київ, 21 с.
- Стойнев, А., 1994. *Българская митология: Энциклопедичен речник*, София, 398 с.
- Сумцов, Н. Ф., 1889. Культурные переживания, *Киевская старина*, т. 27, ноябрь, с. 281–327.
- Тиводар, М. П., 2011. *Етнографія Закарпаття: Історико-етнографічний нарис*, Ужгород: Гражда, 416 с.
- Толстая, С. М., 2004. Обман, *Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти томах*; [подобшей ред. Н. И. Толстого], Москва: Международные отношения, т. 3: К (Круг) – П (Перепелка), с. 457–460.
- ФКЗ 1 – ФКЗ «ЗМНАіП» ЗОР ЛМ. (Фонди Комунального закладу «Закарпатський музей народної архітектури і побуту» Закарпатської обласної ради, література і мистецтво). 15580/1592, арк. 1–156 (Польові матеріали до теми «Народна демонологія та народна магія», зафіксовані в Рахівському р-ні Закарпатської обл.).
- ФКЗ 2 – ФКЗ «ЗМНАіП» ЗОР ЛМ. 15581/1593, арк. 1–137 (Польові матеріали до теми «Народна демонологія та народна магія», зафіксовані в Рахівському р-ні Закарпатської обл.).
- ФКЗ 3 – ФКЗ «ЗМНАіП» ЗОР ЛМ. 15582/1594, арк. 1–143 (Польові матеріали до теми «Народна демонологія та народна магія», зафіксовані в Рахівському р-ні Закарпатської обл.).
- ФКЗ 4 – ФКЗ «ЗМНАіП» ЗОР ЛМ. 15584/1596, арк. 1–53 (Польові матеріали до теми «Народна демонологія та народна магія», зафіксовані в Марамурешському повіті Румунії).
- ФКЗ 5 – ФКЗ «ЗМНАіП» ЗОР ЛМ. 15585/1597, арк. 1–46 (Польові матеріали до теми «Народна демонологія та народна магія», зафіксовані в Марамурешському повіті Румунії).
- ФКЗ 6 – ФКЗ «ЗМНАіП» ЗОР ЛМ. 15755/1706, арк. 1–98 (Польові матеріали до теми «Народна демонологія та народна магія», зафіксовані в Рахівському р-ні Закарпатської обл.).
- Фрідманський, В., 1998. Село Турички за матеріалами краєзнавчого обстеження 1995 року, *Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею*, випуск III, Ужгород: Патент, с. 54–55.
- Чучко, М., 2009. Демонічні духи та примари в уявленнях українського населення Буковини, *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: зб. наук. пр.*, Чернівці-Вижиця, с. 101–112.

References

- Bevolkerungsder Bukovina – Naseleňnja Bukovyny* 2000. [Population Bukovina]: [pereklad z nim. F. S. Andrijcja, A. T. Kvaseckjogho], Chernivci: Zelena Bukovyna, 160 s. (in Ukrainian).
- Kolberg, O., 1888. Pokucie. *Obrazetnograficzny*, t. III, Krakow: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellonskiego, 240 s. (in Poland).
- Agharkyna, T. A., Usacheva V. V. 1995. Boleznj cheloveka [Human disease], *Slavjanskye drevnosty: Etnoljnggvystycheskyj slovarj v 5-ty tomakh*; [podobshhej red. N. Y. Tolstogho], Moskva: Mezhdunarodnie otnoshenija, t. 1: A–Gh, s. 225–227. (in Russian).
- Bujsjkykh, Ju., 2018. *Zhinochi obrazy ukrajinsjkoji mifologhiji: kolysj rusalky po zemli khodyly* [Female images of Ukrainian mythology: mermaids once walked the earth], Kharkiv: Kn. klub simejnogho dozvilja, 320 s. (in Ukrainian).
- Varkhol, N., 2017. *Narodna demonologhija ukrajinciv Slovachchyny* [Folk demonology of Ukrainians in Slovakia], Svydnyk, 448 s. (in Ukrainian).
- Ghnatjuk, V., 1912. Znadoby do ukrajinsjkoji demonoljoghiji [The need for Ukrainian demonology], *Etmoghrafichnyj zbirnyk*, Ljviv, t. XXXIII, vyp. 1, 237 s. (in Ukrainian).
- Zan, M., 2009. Demonologhichni personazhi ta maghichni praktyky u narodnykh viruvannjakh zhyteliv sela Velyki Komjaty: notatky z shhodennyka poljovjkh materialiv studenta-istoryka (sichenj-ljutyj 1996 roku) [Demon characters and magical practices in the folk beliefs of the people of the village of Velyki Komyat: Notes from a diary of field materials by a historian student (January-February 1996)], *Etnika Karpat* [Tekst]: nauk. shhorichnyk : st. ta materialy etnoghrafichnykh ekspedycij / uporjad.: V. V. Kocan, P. Ju. Lenjo, Uzhghorod: Vydavnyctvo Oleksandry Gharkushi, vyp. 4, s. 226–270. (in Ukrainian).
- Kovbasnjuk, Gh., V., 2009. *Kvity rozmajiti: Poezija, proza, narodni perlyny*. [Flowers Varied: Poetry, prose, folk pearls], Uzhghorod: IVA, 200 s. (in Ukrainian).
- Kozaryshhuk, V., 1896. *Bukovynsko-rusjky prymovky* [Bukovina-Russian sayings], *Bukovynsky Vidomosty*, 21 janvarja (2 fevralja), s. 1. (in Ukrainian).

- Kolodjuk, I. V., 2006. Narodna medycyna u tradycijnij kuljuri ukrajinciv Centraljnogho Polissja (ostannja chvertj XX – pochatok XXI st.) [Folk medicine in the traditional culture of the Ukrainians of Central Polesie (last quarter of XX – beginning of XXI century)], Kyjiv: VPC «Kyjivskij universytet», 152 s. (in Ukrainian).
- Korolj, V., 2017. Rukopysnyj zbirnyk zamovljanj iz sela Lugh Rakhivskogho rajonu Zakarpatskoho oblasti [Handwritten collection of orders from the village of Luh Rakhiv district of Transcarpathian region], *Narodoznavchi zoshyty*, № 5 (137), s. 1244–1248. (in Ukrainian).
- Korolj, V., 2018a. Etnografichni zamitky iz Zakarpatskoho Ghuculjshhyn v zapysakh Gh. Strypskoho [Ethnographic notes from the Transcarpathian Hutsul region in the records of G. Stripsky]. *Etika Karpat: nauk. shhorichnyk: st. ta materialy etnografichnykh ekspedycij*; [uporjad.: V. V. Kocan, P. Ju. Lenjo], vyp. 3. Uzhghorod: Vydavnyctvo Oleksandry Gharkushi, s. 182–195. (in Ukrainian).
- Korolj, V., 2018b. Zoshyt iz zamovljannjamy iz selysha Jasinja Rakhivskogho rajonu Zakarpatskoho oblasti [Notebook with orders from Yasinya village, Rakhiv district, Transcarpathian region], *Narodoznavchi zoshyty*, № 4 (142), s. 866–870. (in Ukrainian).
- Korolj, V., 2018c. Likuvaljni zamovljannja iz sil Vydrychka ta Roztoky Rakhivskogho rajonu (za poljovymy materialamy) [Medical orders from the villages of Vydrychka and Roztok Rakhiv district (by field materials)], *Naukovyj zbirnyk Zakarpatskogho muzeju narodnoji arhitektury ta pobutu*. Vyp. 4. [uporjad.: V. V. Kocan, M. I. Meghela], Uzhghorod: Vydavnyctvo Oleksandry Gharkushi, s. 321–326. (in Ukrainian).
- Korolj, V., 2018d. Rukopysnyj zbirnyk zamovljanj iz sela Vodycja Rakhivskogho rajonu Zakarpatskoho oblasti [Handwritten collection of orders from the village of Voditsa, Rakhiv district, Transcarpathian region], *Etika Karpat: nauk. shhorichnyk: st. ta materialy etnografichnykh ekspedycij*; [uporjad.: V. V. Kocan, P. Ju. Lenjo], vyp. 3. Uzhghorod: Vydavnyctvo Oleksandry Gharkushi, s. 72–79. (in Ukrainian).
- Korolj, V., 2018e. Rukopysnyj zbirnyk zamovljanj iz s. Stebnyj Rakhivskogho rajonu Zakarpatskoho oblasti [Handwritten collection of orders from the village Stebny Rakhiv district of Zakarpattia region], *Narodna tvorchistj ta etnologhija*, № 2 (372), s. 110–114. (in Ukrainian).
- Levkeyevskaja, E. E., 2004. Opakhvanye [Plow], *Slavjanskye drevnosti: Etnoljnhvystycheskij slovarj v 5-ty tomakh*; [podobshhej red. N. Y. Tolstogho], Moskva: Mezhdunarodne otoshenyja, t. 3: K (Krugh) – P (Perepelka), s. 548–550. (in Russian).
- Levkeyevskaja, E. E., 2009. Podkova [Horseshoe], *Slavjanskye drevnosti: Etnoljnhvystycheskij slovarj v 5-ty tomakh*; [podobshhej red. N. Y. Tolstogho]. Moskva: Mezhdunarodne otoshenyja, t. 4: P (Pereprava cherez vodu) – S (Syto), s. 97–98. (in Russian).
- Petrov, A. L., 1906. Ughro-russkye zaghovori y zaklynanyja nachala XVIII v. [Ugro-Russian conspiracies and spells of the beginning of the XVIII century], *Statyj ob Ughorskoj Rusy*. Sankt-Peterburgh: «Senatskaja typoghrfija», 75 s. (in Ukrainian).
- Popovych, V., 2002. *Dyvosvit narodnykh zvyhajiv Velykogho Bychkova* [The marvel of the folk customs of the Velikij Bichkov], Pragma, 110 s. (in Ukrainian).
- Potushnjak, F., 1940. Demoni boleznej [Demons of disease], *Russkoe slovo*, Uzhghorod, 22, 25, 29 sentjabrja, s. 4. (in Ukrainian).
- Plutarkh, 1961. *Sravniteljne zhyzneopysanyja* [Comparative biographies], t. 1, Moskva: Yzdatelstvo Akademyy nauk SSSR, 505 s. (in Russian).
- Serebrjannikova, N. I., 2004. *Obrjadovi aspekty narodnoji likuvalnoji praktyky slov'janskogho naseleennja Pivdenno-Zakhidnoji Ukrajinjy*. [Ritual aspects of folk healing practice of the Slavic population of southwestern Ukraine]. Avtoref. dys. k. ist. nauk: spec. 07.00.05 «Etnologhija», Kyjiv, s. 21. (in Ukrainian).
- Stojnev, A., 1994. *Blgharskaja mytologhija: Encyklopedychen rechnyk* [Bulgarian mythology: an encyclopedic dictionary], Sofyja, 398 c. (in Bulgarian).
- Sumcov, N. F., 1889. Kuljturnie perezhyvanyja [Cultural experiences], *Kyevskaja staryna*, t. 27, Nojabrj, s. 281–327. (in Russian).
- Tyvodar, M. P., 2011. *Etnografija Zakarpattja: Istoryko-etnografichnyj narys*. [Ethnography of Transcarpathia: An Historical and Ethnographic Essay], Uzhghorod: Grazhda, 416 s. (in Ukrainian).
- Tolstaja, S. M., 2004. Obman [Cheating], *Slavjanskyedrevnosti: Etnoljnhvystycheskij slovarj v 5-ty tomakh*; [podobshhej red. N. Y. Tolstogho], Moskva: Mezhdunarodne otoshenyja, t. 3: K (Krugh) – P (Perepelka), s. 457–460. (in Russian).
- FKZ 1 – FKZ «ZMNAiP» ZOR LM. (Fondy Komunaljnogho zakladu «Zakarpatskij muzej narodnoji arhitektury i pobutu» Zakarpatskoho oblasnoji rady, literatura i mystectvo).15580/1592, ark. 1–156 (Poljovi materialy do temy «Narodna demonologhija ta narodna maghija», zafiksovani v Rakhivskomu r-ni Zakarpatskoho obl.) [Field materials on topics «Folk demonology and folk magic» recorded in the Rakhiv district of Transcarpathian region]. (in Ukrainian).
- FKZ 2 – FKZ «ZMNAiP» ZOR LM. 15581/1593, ark. 1–137 (Poljovi materialy do temy «Narodna demonologhija ta narodna maghija», zafiksovani v Rakhivskomu r-ni Zakarpatskoho obl.) [Field materials on topics «Folk demonology and folk magic» recorded in the Rakhiv district of Transcarpathian region]. (in Ukrainian).
- FKZ 3 – FKZ «ZMNAiP» ZOR LM. 15582/1594, ark. 1–143 (Poljovi materialy do temy «Narodna demonologhija ta narodna maghija», zafiksovani v Rakhivskomu r-ni Zakarpatskoho obl.) [Field materials on topics «Folk demonology and folk magic» recorded in the Rakhiv district of Transcarpathian region]. (in Ukrainian).
- FKZ 4 – FKZ «ZMNAiP» ZOR LM.15584/1596, ark. 1–53 (Poljovi materialy do temy «Narodna demonologhija ta narodna maghija», zafiksovani v Maramureshskomu poviti Rumuniji) [Field materials on topics «Folk demonology and folk magic» is recorded in the Maramures County of Romania]. (in Ukrainian).
- FKZ 5 – FKZ «ZMNAiP» ZOR LM. 15585/1597, ark. 1–46 (Poljovi materialy do temy «Narodna demonologhija ta narodna maghija», zafiksovani v Maramureshskomu poviti Rumuniji) [Field materials on topics «Folk demonology and folk magic» is recorded in the Maramures County of Romania]. (in Ukrainian).
- FKZ 6 – FKZ «ZMNAiP» ZOR LM. 15755/1706, ark. 1–98 (Poljovi materialy do temy «Narodna demonologhija ta narodna maghija», zafiksovani v Rakhivskomu r-ni Zakarpatskoho obl.) [Field materials on topics «Folk demonology and folk magic» recorded in the Rakhiv district of Transcarpathian region]. (in Ukrainian).
- Fridmanskij, V., 1998. Selo Turychky za materialamy krajeznavchogho obstezhennja 1995 roku [The village of Turychky according to the 1995 local survey], *Naukovyj zbirnyk Zakarpatskogho krajeznavchogho muzeju*, vypusk III, Uzhghorod: Patent, s. 54–55. (in Ukrainian).

Chuchko, M., 2009. Démonichni dukhy ta prymary v ujavlennjakh ukrajinsjkogho naseleńnja Bukovyny [Demonic spirits and ghosts in the ideas of the Ukrainian population of Bukovina], *Pytannja starodavnjoji ta serednjovichnoji istoriji, arkeologhiji j etnologhiji*: zb. nauk. pr., Chernivci-Vyzhnycja, s. 101–112. (in Ukrainian).

SUMMARY

DISEASE DEMONS IN THE TRADITIONAL HUTSULS OUTLOOK OF ETHNO-HISTORICAL TRANSCARPATIA (BY THE FIELD MATERIALS)

Vasil Korol

Ph.D. of Sciences in History, Senior Researcher
of the Transcarpathian Museum of Folk Architecture and Life, Uzhhorod

In this article was outlined the wide range of hutsulfolk demonical characters of ethno-historical Transcarpathia – disease demons (plague, cholera, tetyukha etc.) On the basis of considerable amounts of the filed, archival and literary sources carried through historical-ethnographic reconstruction of traditional demonical world-view in disease demons among hutsuls of ethno-historical Transcarpathia. The genesis of a whole series of demonical images have been seen about and the local features of the names of the demoniacs have been identified and the demonical motives. The traditional concept was revealed and the hutsuls belief about characteristic figures tracked, their main features, functions and properties. The protection ways and charms against harmful actions was considered. Was found that the most of such belief date back to ancient times and the remains of the archaic hutsuls world-view with of different in value and origin a variety of the phenomena of ancient and modern tradition and the significant influence of church canons. The genesis of researched demonical character, their anthropomorphic and zoomorphic hypostasis, various manifestations and supernatural abilities have been considered. The wide range of apotropaic rituals directed on the protection against to harmful actions of demonical characters (magic practices using plants like amulet, the process of keeping the ritual bans, rituals related with the cultivation of lands around), calendar customs related with the funeral and protection motives have been investigated. For neutralization of disease demon applied fasting and prayer as a protect, seeking magical help from a priest, the use of sanctified water, poppy seed with the apotropaic aim etc. Together with the reconstruction of the ancient demonical hutsuls belief of ethno –historical Transcarpathia a modern state of the traditional demonical concept protection and living and related with them ritual actions have been investigated.

Keywords: Transcarpathia, demonology, hutsuls, world-view, magic, belief, disease demons, cholera, plague, protection.